

Vremeplov – program restauriranih hrvatskih filmova iz fundusa Hrvatske kinoteke u sklopu 51. Festivala igranog filma u Puli, 16.–24. srpnja 2005.

Novi život staroga hrvatskog filma

Zaslugom umjetničkoga ravnatelja Festivala igranog filma u Puli Zlatka Vidakovića prošle je godine pokrenut festivalski program *Vremeplov*, namijenjen prikazivanju restauriranih djela hrvatske filmske baštine iz fundusa Hrvatske kinoteke. Na svakom sljedećem izdanju pulskoga festivala bit će prikazani hrvatski dugometražni filmovi restaurirani prethodne godine. Zbog različitih okolnosti *Vremeplov 2005.* nije bio dosljedan u toj koncepciji, pa smo uz filmove restaurirane 2004. (*Slučajni život* Ante Peterlića, *Četvrti suputnik* Branka Bauera, *Putovanje na mjesto nesreće* Zvonimira Berkovića, *Kuća* Bogdana Žižića i *Seljačka buna 1573* Vatroslava Mimice) vidjeli i film restauriran 2003. (*U gori raste zelen bor* Antuna Vrdoljaka), a na festivalu su u sklopu raznih programa posvete prikazani i *Hitler iz našeg sokaka* Vladimira Tadeja, restauriran 2005., *Družba Pere Kvržice* istoga redatelja, restauriran 1999., i epizoda *Čekati* Krste Papića iz omnibusa *Ključ*, restauriranoga 2004.

Projekt pune restauracije originalnih negativa (negativi koji su bili u kameri) i zvučnih zapisa hrvatskih filmova traje od 1995., a cjelokupni projekt Zaštite i restauracije hrvatske filmske baštine još od 1981. Utemeljitelj i nositelj projekta jest Hrvatska kinoteka, odnosno njezin pročelnik Mato Kukuljica, koji od osnivanja Kinoteke 1979. neumorno prikuplja i zaštićuje filmsku baštinu. Projekt je započeo 1980-ih presnimavanjem filmova snimljenih na zapaljivoj nitratnoj vrpci (do 1954.) na sigurnosnu vrpcu te prebacivanjem dragocjene neprofesijske filmske baštine s formata vrpce 9,5 mm i 8 mm na format 35 mm, kako bi bili dostupni javnosti, a nastavljen je 1995. punom restauracijom filmova. Zahvaljujući tom projektu, mnogi su filmovi spašeni od potpune propasti. Do sada je restaurirano 40% dugometražnih igranih filmova, 30% dokumentarnih filmova i 70% animiranih hrvatskih filmova, a to sve ne bi bilo moguće bez sustavne financijske potpore Ministarstva kulture. Proces same restauracije i zaštite zasluga je tima koji predvodi filmski tehnolog Ernest Gregl, svojedobno trik-snimatelj i izrađivač specijalnih efekata. Njegov je suradnik filmska tehnologinja Emilija Guštin, a u timu su još čitači svjetla zaposleni u Jadran filmu Branko Popović i Branimir Matulić. Cjelokupni posao kopiranja obavlja se u laboratoriju Jadran filma. U pojedinim fazama pripreme, obrade i konačne ocjene restauracije sudjeluju i djelatnici Hrvatske kinoteke Željko Milat i Carmen Lhotka.

Najveći problem pri restauraciji nastao je zbog toga što producenti nisu slijedili zakonsku obvezu izrade zamjenskih negativa produciranih filmova, već su sve kopije radili iz originalnoga, izvornog negativa (na žalost, ta praksa postoji i danas). Posljedično, većina originalnih negativa zbog prevelike je uporabe ostala u vrlo lošem stanju. Drugi je veliki problem loše čuvanje, tj. skladištenje filmova. Umjesto idealnih uvjeta skladištenja (temperatura od 2 °C i 30% vlage) filmovi su često čuvani u skladištima producenata kuća na temperaturi od 20 do 30 °C i 50% vlage. Rezultat spomenutoga nemara razna su mehanička oštećenja (npr. izgrebena vrpca, proširene perforacije, napuknute montažne spojnice) i oštećenja na emulziji (nečistoće, gljivice i mrlje od vlage, gubitak boje i oštine slike te gustoće filmske vrpce).

Posao restauratora izrada je zamjenskoga izvornoga filmskoga gradiva – ponajviše inter-pozitiva (u slučaju crno-bijeloga filma naziv je kombinirani dubl-pozitiv) iz kojih je poslije, u slučaju potrebe većega broja kopija, moguće napraviti inter-negativ (ili dubl-negativ). Za neke filmove već je sada izrađen inter-negativ. Proces restauracije možemo objasniti na primjeru filma *Slučajni život*, kojega je originalni negativ čuvan u vrlo lošim

uvjetima. Originalni negativ filma restauratori su prvo ručno očistili, što je mukotrpan i dug posao, jer je riječ o oko 2100 m filmske vrpce, a u prosjeku je dugometražni film još duži – ima oko 2500 m vrpce. Potom su popravljane perforacije i spojnice te izrađeni novi *blankovi* na krajevima filmskih rola. Izvršeno je očitovanje svjetla originalnoga negativa, potrebno radi poboljšanja kvalitete slike prilikom izrade zamjenskoga izvornoga filmskoga gradiva. Služeći se tako dobivenim informacijama, restauratori su iz originalnoga negativa napravili tzv. *nultu* kopiju. Na temelju te kopije izvršena je dodatna korekcija svjetla i napokon izrađeno zamjensko izvorno gradivo – kombinirani dubl-pozitiv – iz kojega se poslije može napraviti dubl-negativ. Ako je potrebno, nakon nulte kopije izrađuje se još jedna, korekcijska, kopija i tek nakon trostrukoga očitavanja slike zamjensko izvorno gradivo. Ono je izrađeno na kvalitetnoj Eastman Kodakovoj filmskoj vrpici od poliester, što filmovima, u slučaju kvalitetnoga čuvanja, prema procjenama osigurava trajanje od najmanje 200 godina.

Poseban primjer bio je film *Seljačka buna 1573*. Njegov originalni negativ u vrlo je lošem stanju, no srećom za taj film postoji sačuvani zamjenski materijal, puno bolje očuvani inter-pozitiv. Stoga prilikom restauracije nije upotrebljavao negativ, već je iz inter-pozitiva izrađen inter-negativ. Na temelju spojnice na inter-pozitivu možemo zaključiti da je film bio premontiran, tj. da su rađene dvije verzije filma, duža i kraća. Postojeći inter-pozitiv predstavlja kraću verziju filma.

Na kraju treba napomenuti da obavljenom restauracijom filmova nije bilo moguće popraviti trajna oštećenja na originalnom negativu, zbog čega su tijekom projekcije nekih filmova još uvijek vidljive bijele crtice i mrlje. Takva oštećenja moguće je na zamjenskom izvornom materijalu ukloniti tek digitalnom restauracijom.

Nakon projekcije svakoga restauriranog filma u sklopu festivalskoga programa *Vremeplov* održan je razgovor s filmskim tehnologom Ernestom Greglom, koji je pojašnjavao probleme vezane za restauraciju toga filma, te s predstavnicima filmske ekipe. Razgovore je vodio Petar Krelja, a nazočni su bili redatelji Ante Peterlić i Vatroslav Mimica, glumci Jagoda Kaloper (*Kuća*) i Sergio Mimica (*Seljačka buna 1573*), skladatelj Alfi Kabiljo (*Seljačka buna 1573*) i drugi. Mnogi učesnici bili su impresionirani kvalitetom restauracije. Jagoda Kaloper čak je izjavila da joj se film *Kuća* u restauriranom izdanju činio znatno boljim nego na premijernoj projekciji, a Petar Krelja napisao je: ... *u nekim mi se trenucima, bez pretjerivanja, činilo kao da gledam izvedbeno u znatnoj mjeri 'dručkije' filmove od onih koje sam prije poznao.*

Nakon objave programa *Vremeplova*, prije festivala, u nekim filmskim krugovima nastalo je negodovanje zbog nereprezentativnosti odabranih filmova, no važno je naglasiti da se filmovi ne restauriraju prema principima kvalitete i ugleda, već prema potrebama nužnosti restauracije. Cilj je bio prikazati rezultate prošlogodišnje restauracije i, također, uočiti jesu li restaurirani filmovi nakon *tretmana uljepšavanja* dobili novu kvalitetu, pa čak i nove mogućnosti njihove interpretacije. Rezultat je bio revalorizacija dijela hrvatske filmske baštine u razgovorima nakon projekcije. Tako je podcijenjeni Berkovićev film *Putovanje na mjesto nesreće* (koji i sam autor mrzi) dobio izrazite pohvale, a još smo se jednom uvjerali u opravdanost sve većega ugleda nekad odbačenoga Mimičina povijesnoga spektakla *Seljačka buna 1573*. Inače, pokretanje programa *Vremeplova* poklopilo se s proslavom 25 obljetnice Hrvatske kinoteke, koja se obilježava ciklusom restauriranih hrvatskih filmova u sklopu Filmskih programa zagrebačkoga kina Tuškanac.

Dok čitate ovaj tekst, restauratorska ekipa marljivo obavlja svoj rad na novim filmovima koje je za restauraciju, po principu hitnosti, odabrao pročelnik Mato Kukuljica. Na sljedećim izdanjima pulskoga festivala ti će filmovi dobiti novi život, a neki od njih, nadamo se, biti otkriveni kao skriveni dragulji hrvatske kinematografije.

Juraj Kukoč